GENERALINIO ADVOKATO
MICHAL BOBEK IŠVADA,
pateikta 2019 m. vasario 5 d.[1]

Byla C-676/17

Oana Mădălina Călin
prieš
Direcția Regională a Finanțelor Publice Ploiești – Administrația Județeană a Finanțelor Publice Dâmbovița Statul Român – Ministerul Finanțelor Publice Administrația Fondului pentru Mediu

(*Curtea de Apel Ploieşti* (Ploješčio apeliacinis teismas, Rumunija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Lojalaus bendradarbiavimo, teisinio saugumo, lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai – Mokesčio, surinkto pažeidžiant ES teisę, grąžinimas – Prašymas peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą, kuriuo buvo atmestas prašymas dėl tokio mokesčio grąžinimo – Terminas pateikti prašymą dėl sprendimo peržiūros – Termino skaičiavimo pradžios data“

I. Įvadas

1. Oana Mădălina Călin turėjo sumokėti aplinkos mokestį tam, kad Rumunijoje galėtų įregistruoti naudotą automobilį, kuris buvo importuotas iš Vokietijos. Ji manė, kad toks mokestis pažeidžia ES teisę. Ji pareiškė ieškinį, reikalaudama jį grąžinti. Ieškinys buvo atmestas. Ji nepateikė apeliacinio skundo, todėl teismo sprendimas įsiteisėjo.

2. O. M. Călin du kartus prašė peržiūrėti tokį teismo sprendimą. Kiekvienas iš minėtų prašymų buvo grindžiamas Teisingumo Teismo nauju sprendimu, pagal kurį toks mokestis, kokį ji turėjo sumokėti, pažeidžia ES teisę. Pirmasis jos prašymas buvo atmestas. Antrasis prašymas buvo priimtas nagrinėti ir jos pirminis ieškinys buvo patenkintas. Tačiau apeliacinis teismas panaikino teismo sprendimą, kuriuo buvo patenkintas jos ieškinys. Atsižvelgiant į *Înalta Curte de Casație și Justiție* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Rumunija) per tą laikotarpį pateiktą nacionalinės teisės išaiškinimą, prašymas dėl sprendimo peržiūros buvo pateiktas pavėluotai.

3. Nauju prašymu dėl sprendimo peržiūros O. M. Călin ginčija tokį išaiškinimą, taip pat nacionalines teismo sprendimų peržiūros procedūras apskritai. Ji mano, kad jos nesuderinamos su ES teise, nes praktiškai neįmanoma susigrąžinti mokesčio, kuris Teisingumo Teismo sprendimu buvo pripažintas pažeidžiančiu ES teisę. Tokiomis aplinkybėmis *Curtea de Apel Ploieşti* (Ploješčio apeliacinis teismas, Rumunija) klausia Teisingumo Teismo, ar toks aiškinimas suderinamas, be kita ko, su teisinio saugumo, lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais.

1 Originalo kalba: anglų.

II. Teisinis pagrindas

A. Rumunijos teisė

1. Civilinio proceso kodeksas

4. *Codul de procedură civilă* (Civilinio proceso kodeksas) 509 straipsnio 1 dalyje[2] nustatyti teismo sprendimo peržiūros pagrindai. Visų pirma jos 10 ir 11 punktuose numatyta, kad galima pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo, jeigu:

„10) Europos Žmogaus Teisių Teismas paskelbė, kad teismo sprendimu buvo pažeistos pagrindinės teisės ar laisvės ir tokio pažeidimo sukeltos rimtos pasekmės tebesitęsia;

11) teismo sprendimui įsiteisėjus, *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas) priėmė sprendimą dėl toje byloje pateikto prieštaravimo, konstatavęs, kad teisės nuostata, kuria paremtas prieštaravimas, prieštarauja Konstitucijai.“

5. Civilinio proceso kodekso 511 straipsnyje nustatyti skirtingi prašymo dėl sprendimo peržiūros terminai, taip pat skirtinga šių terminų skaičiavimo pradžios data. Abu terminai ir jų skaičiavimo pradžios data nustatoma atsižvelgiant į teisinį pagrindą, kuriuo remiamasi prašyme dėl sprendimo peržiūros. 1 dalyje numatytas bendras vieno mėnesio terminas.

6. 511 straipsnio 3 dalis suformuluota taip: „Dėl 509 straipsnio 1 dalyje 10 ir 11 punktuose nustatytų pagrindų terminas yra 3 mėnesiai nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo paskelbimo dienos arba nuo *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas) sprendimo paskelbimo dienos *Monitorul Oficial al României*, *Partea I* (Rumunijos oficialusis leidinys, I dalis)“.

2. Įstatymas Nr. 554/2004 ir susijusi nacionalinių teismų jurisprudencija

7. 2004 m. gruodžio 2 d. *Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004* (Administracinio proceso įstatymo Nr. 554/2004, toliau – Įstatymas Nr. 554/2004)[3] 21 straipsnio pavadinimas yra „Specialieji prašymai“. Jo 2 dalis iš pradžių buvo suformuluota taip:

„Be Civilinio proceso kodekse nurodytų pagrindų, procesas gali būti atnaujintas bylose, kuriose buvo priimtas ir įsiteisėjo galutinis ir neskundžiamas sprendimas, jeigu juo pažeidžiamas [ES] teisės viršenybės principas, įtvirtintas Rumunijos Konstitucijos su vėlesniais pakeitimais 148 straipsnio 2 dalyje, siejamoje su 20 straipsnio 2 dalimi. Prašymas dėl sprendimo peržiūros turi būti pateiktas per 15 dienų nuo sprendimo paskelbimo, suinteresuotosioms šalims pateikiant tinkamai motyvuotą prašymą per 15 dienų nuo sprendimo. Prašymas dėl sprendimo peržiūros turi būti išnagrinėtas skubos ir pirmenybės tvarka vėliausiai per 60 dienų nuo jo pateikimo.“

8. 2010 m. gruodžio 9 d. Sprendimu Nr. 1609/2010[4] *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas, Rumunija) nusprendė, kad Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies antras sakinys prieštarauja Konstitucijai, nes buvo netinkamai suformuluotas, todėl atsirado neaiškumų, galinčių sutrukdyti veiksmingai naudotis teise kreiptis į teismą.

2 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 485, I dalis, 2010 m. liepos 15 d. su vėlesniais pakeitimais.

3 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 1154, I dalis, 2004 m. gruodžio 7 d.

4 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 70, I dalis, 2011 m. sausio 27 d.

9. Vėliau *Legea nr. 299/2011 pentru abrogarea alin. (2) al art. 21 din Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004* (Įstatymas Nr. 299/2011, kuriuo panaikinama Administracinės teisenos įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalis, toliau – Įstatymas Nr. 299/2011)[5] panaikino visą Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį.

10. Vis dėlto 2012 m. gruodžio 5 d. Sprendimu Nr. 1039/2012 *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas) Įstatymą Nr. 299/2011 pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai[6]. Tame sprendime *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas) konstatavo: „Paskelbus šį sprendimą *Monitorul Oficial al României*, Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies nuostatos toliau turės teisinę galią, išskyrus šios dalies antrame sakinyje esančias nuostatas, kurios 2010 m. gruodžio 9 d. Sprendimu Nr. 1609/2010 pripažintos pažeidžiančiomis Konstituciją. <…> Šios nuostatos neteko teisinės galios <…> O 21 straipsnio 2 dalies pirmame ir trečiame sakiniuose esančios nuostatos toliau galioja“.

11. 2013 m. sausio 29 d. *Monitorul Oficial al României* paskelbus *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas) sprendimą Nr. 1039/2012 Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies pirmame ir trečiame sakiniuose esančios nuostatos vėl tapo galiojančios. Taigi, antrame sakinyje esanti nuostata, nustatanti prašymo dėl proceso atnaujinimo terminą ir šio termino skaičiavimo pradžios datą, neteko teisinės galios.

12. *Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept* (Aukščiausiojo kasacinio teismo Teisės aiškinimo skyrius, toliau – ICCJ) priėmė 2016 m. gruodžio 12 d. Sprendimą Nr. 45/2016[7] pagal prejudicinio sprendimo procedūrą dėl teisės klausimo išaiškinimo. Tame sprendime ICCJ konstatavo:

„Aiškinant ir taikant Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies pirmame sakinyje esančias nuostatas, su vėlesniais jų pakeitimais ir papildymais, prašymas dėl proceso atnaujinimo yra priimtinas, remiantis tam tikrais [Europos Sąjungos Teisingumo Teismo] sprendimais, neatsižvelgiant į jų priėmimo momentą ir tai, ar pradiniame procese buvo remiamasi egzistavusiomis ES teisės nuostatomis, kurios pažeistos prašomu peržiūrėti sprendimu.

Prašymą atnaujinti procesą pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies nuostatas galima pateikti per vieno mėnesio terminą, šis terminas prasideda nuo galutinio sprendimo byloje, kurioje prašoma atnaujinti procesą, paskelbimo dienos.“

13. ICCJ Sprendimu Nr. 45/2016 prašymų dėl sprendimo peržiūros terminą ir šio termino skaičiavimo pradžią nustatė pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį, t. y. vienas mėnuo nuo galutinio sprendimo, kurį prašoma peržiūrėti, paskelbimo.

III. Faktinės aplinkybės, procesas nacionaliniame teisme ir prejudicinis klausimas

14. 2013 m. balandžio 12 d. Oana Mădălina Călin įsigijo naudotą lengvąjį automobilį, kuris anksčiau buvo registruotas Vokietijoje.

5 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 916, I dalis, 2011 m. gruodžio 22 d.

6 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 61, I dalis, 2013 m. sausio 29 d.

7 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 386, I dalis, 2017 m. gegužės 23 d.

15. *Serviciul Public Comunitar Regim Permise de Conducere și Înmatriculare a Vehiculelor Târgoviște* (Tirgovištės valstybinė vairuotojų pažymėjimų ir transporto priemonių registravimo įstaiga, Rumunija) nurodė už O. M. Călin automobilio registraciją sumokėti aplinkos mokestį, numatytą *Ordonanța de urgență nr. 9/2013 privind timbrul de mediu pentru autovehicule* (Nepaprastasis vyriausybės potvarkis Nr. 9/2013 dėl aplinkos mokesčio motorinėms transporto priemonėms, toliau – GEO Nr. 9/2013) [8]. 2013 m. birželio 12 d. O. M. Călin sumokėjo šį mokestį, jo suma siekė 968 Rumunijos lėjų (RON).

16. O. M. Călin kreipėsi į *Tribunalul Dâmbovița* (Dimbovicos apylinkės teismas, Rumunija, toliau – pirmosios instancijos teismas). Ji prašė grąžinti sumokėtą aplinkos mokestį kartu su palūkanomis. Savo ieškinyje ji nurodė, kad mokestis prieštarauja ES teisei.

17. 2014 m. gegužės 15 d. sprendimu pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, nusprendęs, kad GEO Nr. 9/2013 nuostatos neprieštarauja ES teisei. Kadangi O. M. Călin nepateikė apeliacinio skundo, sprendimas įsiteisėjo.

18. 2015 m. balandžio 28 d. O. M. Călin pateikė pirmąjį prašymą peržiūrėti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Ji nurodė, kad, remiantis 2015 m. balandžio 14 d. Teisingumo Teismo sprendimu *Manea* (C-76/14, EU:C:2015:216), aplinkos mokestis yra nesuderinamas su ES teise, todėl jis turi būti grąžintas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimu pirmosios instancijos teismas atmetė prašymą dėl sprendimo peržiūros, nusprendęs, kad Sprendimas *Manea* neturi jokio poveikio prašomam peržiūrėti sprendimui.

19. Dėl tokio sprendimo O. M. Călin padavė *Curtea de Apel Ploiești* (Ploeščio apeliacinis teismas, toliau – antrosios instancijos teismas) apeliacinį skundą, tačiau jis buvo atmestas. Todėl 2015 m. birželio 16 d. sprendimas įsiteisėjo.

20. 2016 m. rugpjūčio 17 d. O. M. Călin pateikė antrąjį prašymą dėl 2014 m. gegužės 15 d. pirmosios instancijos teismo sprendimo peržiūros. Prašyme buvo remiamasi 2016 m. birželio 9 d. Teisingumo Teismo sprendimu *Budișan* (C-586/14, EU:C:2016:421). 2016 m. spalio 11 d. sprendimu pirmosios instancijos teismas patenkino prašymą dėl spendimo peržiūros. Remdamasis Sprendimu *Budișan*, jis nusprendė, kad šioje byloje taikytinas Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnis, numatantis galimybę peržiūrėti sprendimus, pažeidžiančius ES teisės viršenybės principą. Todėl 2014 m. gegužės 15 d. sprendimas buvo pakeistas ir O. M. Călin pirminis reikalavimas patenkintas. Teismas nusprendė, kad nagrinėjamas mokestis nesuderinamas su ES teise, todėl nurodė jį grąžinti kartu su palūkanomis.

21. Vis dėlto 2017 m. sausio 16 d. sprendimu apeliacinės instancijos teismas patenkino viešojo administravimo institucijos apeliacinį skundą ir panaikino visą 2016 m. spalio 11 d. sprendimą. Teismas pritarė prieštaravimui ir nusprendė, kad prašymas dėl sprendimo peržiūros buvo pateiktas praleidus ICCJ 2016 m. gruodžio 12 d. Sprendimu Nr. 45/2016 nustatytą vieno mėnesio terminą, skaičiuojamą nuo galutinio sprendimo, kurį prašoma peržiūrėti, paskelbimo [9]. Taikydamas tą sprendimą apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad teismo sprendimas, kurį prašoma peržiūrėti (t. y. 2014 m. gegužės 15 d. pirmosios instancijos teismo sprendimas), buvo paskelbtas 2014 m. gegužės 26 d., o antrasis prašymas dėl sprendimo peržiūros buvo pateiktas 2016 m. rugpjūčio 17 d., t. y. gerokai vėliau, nei pasibaigė vieno mėnesio terminas.

8 *Monitorul Oficial al României*, Nr. 119, I dalis, 2013 m. kovo 4 d.

9 Žr. 12 ir 13 punktus.

22. 2017 m. kovo 7 d. O. M. Călin pateikė trečiąjį prašymą dėl proceso atnaujinimo ir apeliacinės instancijos teismo 2017 m. sausio 16 d. sprendimo peržiūros. Tas prašymas yra pagrindinės bylos dalykas. Prašyme O. M. Călin nurodo, kad 2017 m. sausio 16 d. teismo sprendimas pažeidžia lojalaus bendradarbiavimo principą, numatytą ESS 4 straipsnio 3 dalyje. Ji mano, kad tiek kiek sprendimas grindžiamas ICCJ sprendimu Nr. 45/2016, yra neįmanoma susigrąžinti mokesčio, kuris Teisingumo Teismo sprendimu *Budișan* laikomas nesuderinamu su ES teise.

23. Apeliacinės instancijos teismas *Curtea de Apel Ploiești Ploiești* (Ploješčio apeliacinis teismas, toliau – prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas) iš esmės pritaria O. M. Călin abejonėms dėl Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies, kaip ją aiškina ICCJ Sprendime Nr. 45/2016, suderinamumo su ES teise, be kita ko, su lojalaus bendradarbiavimo, teisinio saugumo, lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pateikia nuorodą į Teisingumo Teismo jurisprudenciją, pagal kurią ES teisė nenustato nacionaliniam teismui pareigos netaikyti vidaus proceso taisyklių, suteikiančių sprendimui *res judicata* galią, net jeigu tai leistų ištaisyti su ES teise nesuderinamą nacionalinę situaciją. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat nurodė, kad Teisingumo Teismas pažymėjo, jog jei taikomose nacionalinėse proceso taisyklėse numatyta galimybė tam tikromis sąlygomis nacionaliniam teismui grįžti prie sprendimo, turinčio *res judicata* galią, tam, kad situacija būtų ištaisyta ir suderinama su nacionaline teise, būtina, jeigu tenkinamos tokios pačios sąlygos, kad tokia pati galimybė pagal lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimus egzistuotų ir siekiant ištaisyti situaciją, kad ji būtų suderinama su ES teise.

24. Atsižvelgiant į ieškinius dėl aplinkos mokesčio grąžinimo, kurie buvo galutinai atmesti iki Teisingumo Teismo priimto Sprendimo *Budișan*, nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodoma, kad šiuo metu egzistuoja vienintelė procesinė teisių gynimo priemonė, t. y. pateikti prašymą dėl sprendimo peržiūros pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį. Taigi, jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taikytų ICCJ sprendimą Nr. 45/2016, O. M. Călin nebegalėtų prašyti peržiūrėti 2017 m. sausio 16 d. sprendimo ir susigrąžinti mokesčio.

25. Šiomis aplinkybėmis *Curtea de Apel Ploiești Ploiești* (Ploješčio apeliacinis teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokį prejudicinį klausimą:

„Ar ESS 4 straipsnio 3 dalį, kurioje nurodomas lojalaus bendradarbiavimo principas, Pagrindinių teisių chartijos 17, 20, 21 ir 47 straipsnius, SESV 110 straipsnį, teisinio saugumo principą ir iš proceso autonomijos principo kylančius lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus galima aiškinti taip, kad šiomis nuostatomis draudžiama tokia nacionalinės teisės nuostata, kokia yra Administracinio proceso įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalis, kaip ją išaiškino *Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept* (Aukščiausiojo kasacinio teismo Teisės aiškinimo skyrius) sprendime Nr. 45/2016, pagal kurį Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies nuostatomis grindžiamą prašymą atnaujinti procesą galima pateikti per vieno mėnesio terminą, kuris pradedamas skaičiuoti nuo galutinio sprendimo, priimto byloje, kurioje prašoma atnaujinti procesą, paskelbimo dienos?“

26. Rašytines pastabas pateikė Rumunijos vyriausybė ir Europos Komisija. Abi suinteresuotosios šalys pateikė žodines pastabas per 2018 m. lapkričio 28 d. vykusį teismo posėdį.

IV. Vertinimas

27. Ši išvada išdėstyta taip: pirmiausia noriu patikslinti, kodėl manau, kad šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą yra priimtinas (A). Toliau po dviejų įvadinių pastabų (B) įvertinsiu prejudicinį klausimą, atsižvelgdamas į teisinio saugumo, veiksmingumo ir lygiavertiškumo principus (C). Kadangi net ir po tokio vertinimo man vis dar lieka neaiškus nagrinėjamos nacionalinės teisių gynimo priemonės pobūdis, baigdamas pateiksiu kelias pastabas dėl alternatyvų, kurias numato ES teisė tais atvejais, kai siekiama susigrąžinti sumokėtą mokestį, pažeidžiantį ES teisę, kai jau nebegalima peržiūrėti galutinio teismo sprendimo (D).

A. Dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumo

28. Ar prejudicinis klausimas dėl Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies aiškinimo, koks jis pateiktas ICCJ sprendime Nr. 45/2016, kuris pagal nacionalinę teisę akivaizdžiai nebuvo privalomas, priimant sprendimą dėl antrojo prašymo peržiūrėti sprendimą, yra priimtinas?

29. ICCJ sprendimas buvo priimtas pagal procedūrą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, siekiant išspręsti teisės klausimą. Dėl šios rūšies procedūros nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodoma, kad Civilinio proceso kodekso 521 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „sprendimas dėl teisės klausimų privalomas teismui, paprašiusiam tokio sprendimo, nuo sprendimo paskelbimo, o kitiems teismams – nuo sprendimo paskelbimo *Monitorul Oficial al României, Partea I*“.

30. Iš Rumunijos vyriausybės ir Komisijos rašytinių pastabų atrodo, kad nors Sprendimas Nr. 45/2016 buvo paskelbtas 2016 m. gruodžio 12 d., iki 2017 m. gegužės 23 d. jis nebuvo paskelbtas *Monitorul Oficial al României*. Be to, šį sprendimą priėmė ICCJ, spręsdamas teisės klausimą, kurį pateikė *Curtea de Apel Cluj* (Klužo apeliacinis teismas, Rumunija). Todėl pagal Civilinio proceso kodekso 521 straipsnio 3 dalį šis sprendimas buvo privalomas šiam teismui nuo jo paskelbimo dienos. Tačiau šis sprendimas tapo privalomas kitiems teismams, įskaitant prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui *Curtea de Apel Ploieşti Ploieşti* (Ploješčio apeliacinis teismas), tik nuo 2017 m. gegužės 23 d., kai buvo paskelbtas *Monitorul Oficial al României*.

31. Taigi gali kilti abejonių dėl to, ar prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo 2017 m. sausio 16 d. sprendime dėl antrojo prašymo peržiūrėti sprendimą privalėjo taikyti ICCJ pateiktą Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies išaiškinimą. Iš tiesų prejudicinio klausimo esmę sudaro ICCJ pateiktas išaiškinimas, nes, kaip suprantu, praktiškai vieno mėnesio terminas nuo paskelbimo apie galutinį sprendimą buvo nustatytas vadovaujantis ICCJ sprendimu.

32. Mano nuomone, nors šioje byloje yra keli dalykai, kurie iš tiesų gali kelti nuostabą, tai neturi įtakos prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumui.

33. Pagal suformuotą jurisprudenciją nacionalinio teismo pateiktiems klausimams dėl ES teisės išaiškinimo taikoma svarbos prezumpcija[10]. Vykstant SESV 267 straipsnyje numatytai teismų bendradarbiavimo procedūrai, Teisingumo Teismas negali tikrinti nacionalinio teismo pateikto nacionalinės teisės išaiškinimo tikslumo ar abejoti juo, nes toks aiškinimas priklauso išimtinei nacionalinio teismo kompetencijai[11].

10 Žr., pvz., neseniai priimtą 2018 m. spalio 24 d. Sprendimą *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 16 punktas).

11 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 13 punktas).

34. Raštu atsakydama į Teisingumo Teismo pateiktą klausimą Rumunijos vyriausybė patvirtino, kad Sprendimas Nr. 45/2016 buvo priimtas ir paskelbtas viešai 2016 m. gruodžio 12 d. Ji taip pat patvirtino, kad nors sprendimas Nr. 45/2016 ir nebuvo oficialiai privalomas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, priimant 2017 m. sausio 16 d. sprendimą jam, kaip ir kitiems Rumunijos teismams, buvo žinomas šis sprendimas ir jo turinys.

35. Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies sudėtinga istorija jau buvo paminėta [12]. Šią nuostatą teisės aktų leidėjas priėmė 2004 metais, vėliau 2010 metais ji iš dalies buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai, todėl teisės aktų leidėjas 2011 metais ją panaikino, bet 2012 metais jos galiojimas iš dalies buvo atnaujintas kitu *Curtea Constituțională* sprendimu, tačiau akivaizdžiai nebuvo nustatyta jokių terminų, kurie vėliau turėjo būti nustatyti, vadovaujantis ICCJ aiškinamuoju sprendimu. Remiantis tuo, atrodo, kad nuo *Curtea Constituțională* antrojo panaikinimo, įsigaliojusio 2013 m. sausio 29 d., iki ICCJ sprendimo Nr. 45/2016 paskelbimo 2016 m. gruodžio 12 d. Rumunijos teismai susidūrė su situacija, kai nebuvo nustatyta aiškaus termino prašymui dėl sprendimo peržiūros pateikti, o gal net apskritai nebuvo nustatyta termino tokiam prašymui pateikti.

36. Suprantu, kad, kaip pažymėjo Rumunijos vyriausybė, tuo laikotarpiu atsirado didelė „aiškinimo įvairovė“ Rumunijos teismų jurisprudencijoje. Tokiomis aplinkybėmis visiškai suprantama, kad bet koks nacionalinis aukščiausios instancijos teismas siekia suvienodinti aiškinimo įvairovę.

37. Vis dėlto tai, kaip toks terminas, kuris riboja ar netgi atima iš kai kurių šalių teisę kreiptis į teismą, buvo nustatytas nacionaliniu lygmeniu, galbūt ir kelia šiek tiek daugiau abejonių. Pagrindinių teisių apribojimai, taip pat kreipimosi į teismą sąlygos turėtų būti, kaip ir kiti reikalavimai, nustatyti teisės aktuose. Šis reikalavimas reiškia, kad teisės aktai turi atitikti tam tikrus kokybės standartus, įskaitant tai, kad jie turi būti prieinami suinteresuotiesiems asmenims ir aiškiai bei nuspėjamai suformuluoti [13]. Iš tiesų kyla abejonių, kiek Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies besitęsianti tragikomiška istorija atitinka minėtus reikalavimus, ypač susijusius su nuspėjamumu, aišku, ne tokiu mastu, kiek pavyzdžiui, užsieniečių sulaikymo, atsižvelgiant į jų perdavimą kitai valstybei narei, kriterijus, o tai iš esmės prilygsta laisvės atėmimui, todėl gali būti nustatytas tik privalomomis bendro pobūdžio nuostatomis, t. y. rašytiniais teisės aktais, o ne teismų jurisprudencija [14].

38. Tai nėra šios bylos dalykas, bent jau ne tiesiogiai. Žinoma, tai, kad teismas savo sprendimo priėmimo metu taikė terminą, kuris formaliai dar negalėjo būti taikomas, turi nedidelį „atgalinio veikimo atspalvį“. Tačiau atrodo, kad, egzistuojant „aiškinimo įvairovei“ nacionaliniu lygmeniu, teismas turėjo diskreciją nuspręsti, kokį terminą taikyti. Todėl nesuprantu, kaip, esant tokiai situacijai, galima būtų priekaištauti nacionaliniam teismui, kad šis nusprendė atsižvelgti į terminą, kuris buvo nustatytas aukštesnės instancijos teismo sprendime, specialiai priimtame siekiant suvienodinti susidariusią situaciją, nors tuo metu toks terminas formaliai teismui dar nebuvo privalomas, tačiau netrukus toks tapo.

39. Taigi, atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, taip pat į ilgalaikę ir nuolatinę šio klausimo svarbą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui [15], manau, kad nėra pagrindo abejoti prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumu.

12 Žr. šios išvados 7–13 punktus.

13 Žr., pvz., 2003 m. vasario 13 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Refah Partisi (The Welfare Party) ir kiti prieš Turkey* (CE:ECHR:2003:0213JUD004134098, 57 punktas), 2009 m. liepos 9 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Mooren prieš Germany* (CE:ECHR:2009:0709JUD001136403, 76 punktas) arba 2013 m. spalio 21 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Del Río Prada prieš Ispaniją* (CE:ECHR:2013:1021JUD004275009, 125 punktas).

14 Žr., pvz., 2017 m. kovo 15 d. Sprendimą *Al Chodor* (C-528/15, EU:C:2017:213, 42–44 punktai).

15 Nors galima diskutuoti, ar ICCJ aiškinimas buvo privalomas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, šiam 2017 m. sausio mėn. nagrinėjant antrąjį prašymą dėl sprendimo peržiūros, vis dėlto nekyla abejonių, kad toks aiškinimas jam yra privalomas, nagrinėjant trečiąjį prašymą. Manau, kad tas pats galioja ir visiems kitiems Rumunijos teismams šiuo metu.

B. Pirminės pastabos

40. Šiuo klausimu reikia pateikti dvi pirmines pastabas, pirma, dėl Sąjungos teisės nuostatų, kurios yra svarbios priimant sprendimą nagrinėjamoje byloje, ir, antra, dėl nagrinėjamos bylos santykio su byla, dėl kurios buvo priimtas Sprendimas *Târșia* [16].

41. Pirma, savo klausime prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo tokias ES teisės nuostatas ir principus: ESS 4 straipsnio 3 dalį (lojalaus bendradarbiavimo principą), Pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 17, 20, 21 ir 47 straipsnius, SESV 110 straipsnį, teisinio saugumo principą bei lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus, kylančius iš procesinės autonomijos principo.

42. Siekiant atsakyti į prejudicinį klausimą, manau, pakanka išnagrinėti pagrindinėje byloje nurodomų teisės aktų suderinamumą su teisinio saugumo, lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais, atsižvelgiant į ESS 4 straipsnio 3 dalyje nustatytą visa apimantį lojalaus bendradarbiavimo principą [17]. Chartijos 47 straipsnis (teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą) gali suteikti papildomą impulsą vertinant veiksmingumo reikalavimą, visų pirma kalbant apie veiksmingą teisinę gynybą teisme.

43. Antra, reikia priminti, kad Teisingumo Teismo jau buvo prašoma įvertinti Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies suderinamumą su ES teisės aktais Sprendime *Târșia* [18].

44. Prejudicinis klausimas toje byloje buvo panašus į šioje byloje. Buvo siekiama sužinoti, ar Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalis neprieštarauja beveik toms pačioms ES teisės nuostatoms ir principams [19]. Tačiau klausimas dėl Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies suderinamumo su ES teisės aktais buvo nagrinėjamas iš kitos perspektyvos.

45. D. C. Târșia sumokėjo mokestį už automobilius, tačiau manė, kad mokestis nesuderinamas su SESV 110 straipsniu. Siekdamas susigrąžinti mokestį, jis inicijavo civilinę bylą. 2007 metais pirmojoje instancijoje prašymas buvo patenkintas, tačiau 2008 metais apeliacinėje instancijoje jis buvo iš dalies atmestas. 2011 m. priėmus 2011 m. balandžio 7 d. Sprendimą *Tatu* (C-402/09, EU:C:2011:219), D. C. Târșia paprašė peržiūrėti apeliacinės instancijos sprendimą, nes manė, kad jam turėtų būti grąžintas visas mokestis. Nors sprendimas, kurio peržiūros jis siekė, buvo priimtas civilinėje byloje, prašymą dėl sprendimo peržiūros jis pateikė vadovaudamasis Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalimi, t. y. administracinio proceso teisės norma. Taip buvo dėl to, kad civilinio proceso teisės normose nebuvo galimybės pateikti prašymą peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą, grindžiamą ES teisės pažeidimu.

46. To proceso aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas Sprendime *Târșia* siekė išsiaiškinti, ar tai, kad pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį leidžiama peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą, pažeidžiantį ES teisę, tik administracinėse bylose, bet ne civilinėse bylose, yra suderinama su ES teise. Teisingumo Teismas nusprendė, kad ES teisė, visų pirma lygiavertiškumo ir veiksmingumo principas, nedraudžia tokios padėties [20].

16 2015 m. spalio 6 d. sprendimas (C-69/14, EU:C:2015:662).

17 Iš tiesų atrodo, kad lojalaus bendradarbiavimo principas yra visa apimantis, o lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimai yra jo konkretesnė išraiška. Šiuo klausimu žr. 2013 m. birželio 27 d. Sprendimą *Agrokonsulting-04* (C-93/12, EU:C:2013:432, 36 punktas), 2017 m. spalio 19 d. Sprendimą *Raimund* (C-425/16, EU:C:2017:776, 41 punktas) ir 2018 m. spalio 24 d. Sprendimą *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 22 punktas).

18 2015 m. spalio 6 d. sprendimas (C-69/14, EU:C:2015:662).

19 T. y. Chartijos 17, 20, 21 ir 47 straipsniai, ESS 6 straipsnis, SESV 110 straipsnis ir teisinio saugumo principas.

20 2015 m. spalio 6 d. sprendimas (C-69/14, EU:C:2015:662, 41 punktas).

47. Šioje byloje nagrinėjamos tik sąlygos, kurioms esant pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį gali būti pateiktas prašymas dėl administracinėje byloje priimto sprendimo peržiūros. Todėl, nors Sprendime *Târşia* pateikiamos tam tikros gairės nagrinėjamai bylai dėl bendrojo pobūdžio lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimų formuluočių, jame nepateikiama atsakymo į prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimą.

C. Prievolė grąžinti neteisėtai surinktus mokesčius: teisinis saugumas ir ES teisės veiksmingumas

48. Iš suformuotos jurisprudencijos matyti, kad teisė susigrąžinti mokesčius, kuriuos valstybė narė surinko pažeisdama ES teisę, yra pasekmė ir papildymas asmenims suteikiamų teisių, kurias jiems suteikia ES teisės nuostatos, draudžiančios tokį mokestį. Todėl valstybė narė iš principo privalo grąžinti mokesčius, sumokėtus pažeidžiant ES teisę, su palūkanomis [21]. Kiekviena valstybė narė, vadovaudamasi proceso autonomijos principu ir atsižvelgdama į lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus, privalo nustatyti detalias procedūrines taisykles, kuriose reglamentuojamas tokių mokesčių grąžinimas [22].

49. Dėl šių reikalavimų tarpusavio ryšio ir teisinio saugumo principo, kuris yra *res judicata* principo išraiška [23], Teisingumo Teismas taip pat išaiškino, kad „*res judicata* principo įgyvendinimo taisykles valstybės narės savo teisės sistemose nustato vadovaudamosi procesinės autonomijos principu, bet jos turi nepažeisti lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų“ [24].

50. Teisingumo Teismas ne kartą pabrėžė *res judicata* principo svarbą tiek Europos Sąjungos teisėje, tiek nacionalinėse teisės sistemose. Jis išaiškino, kad, siekiant užtikrinti teisės ir teisinių santykių stabilumą ir tinkamą teisingumo vykdymą, svarbu, kad teismo sprendimai, kurie tapo galutiniai, išnaudojus visas galimas teisių gynimo priemones apeliacine tvarka arba pasibaigus numatytiems naudojimosi jomis terminams, nebegalėtų būti ginčijami, net jeigu tai leistų ištaisyti su ES teise nesuderinamą nacionalinę situaciją [25].

51. Taigi, pagal ES teisę valstybės narės neprivalo iš naujo peržiūrėti galutinį teismo sprendimą tam, kad būtų atsižvelgta į tam tikros ES teisės nuostatos aiškinimą, kurį Teisingumo Teismas pateikė po minėto teismo sprendimo paskelbimo [26].

52. Vis dėlto Teisingumo Teismas sprendimuose *Impresa Pizzarotti* ir *Târşia* taip pat pabrėžė, kad tuo atveju, jei taikomose nacionalinėse proceso taisyklėse numatyta galimybė tam tikromis sąlygomis nacionaliniam teismui iš naujo peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą tam, kad situacija būtų suderinta su nacionaline teise, pagal lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus būtina užtikrinti, kad, esant šioms sąlygoms, būtų galimybė suderinti situaciją ir su ES teise [27].

53. Apibendrindamas darau išvadą, kad pagal ES teisę Rumunija neprivalo priimti tokios nuostatos, kokia yra Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalis, leidžianti peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą. Tačiau, kadangi Rumunija nusprendė tai padaryti, tokia nuostata turi atitikti lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimus. Todėl šioje byloje nagrinėsiu tuos reikalavimus.

21 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 24 ir 25 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

22 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 26 ir 27 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

23 1999 m. birželio 1 d. Sprendimas *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, 46 punktas).

24 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 54 punktas) ir 2018 m. spalio 24 d. Sprendimas *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 21 punktas).

25 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 28 ir 29 punktai). Taip pat žr. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimą *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 38 punktas), 2006 m. kovo 16 d. Sprendimą *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 20 ir 21 punktus) ir 2014 m. liepos 10 d. Sprendimą *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 58 ir 59 punktus).

26 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 60 punktas) ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 38 punktas).

27 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 62 punktas) ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 30 punktas).

1. Lygiavertiškumas

54. Lygiavertiškumo principas draudžia valstybei narei nustatyti procesines taisykles, mažiau palankesnes ES teisės pažeidimu pagrįstiems prašymams grąžinti mokestį, nei tos, kurios taikomos panašiems prašymams, pagrįstiems nacionalinės teisės pažeidimu [28]. Siekiant nustatyti, ar nacionalinė priemonė gali būti laikoma panašia į tą, kuria siekiama suderinamumo su ES teise, būtina atsižvelgti į šių priemonių tikslą, pagrindą ir esminius požymius [29].

55. Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo lygiavertiškumo reikalavimą kaip vieną iš galimų vertinimo kriterijų dėl Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies suderinamumo su ES teise. Tačiau jis nenurodo jokių panašių nacionalinių priemonių, kuriomis galima būtų remtis, vertinant atitiktį lygiavertiškumo reikalavimui.

56. Rumunijos vyriausybė nurodo, kad neegzistuoja toks proceso atnaujinimo dėl nacionalinės teisės pažeidimo pagrindas, kuris būtų panašus į Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje nustatytą specialųjį pagrindą dėl proceso atnaujinimo. Ši vyriausybė nurodo, kad remiantis šia nuostata leidžiama pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo, kai jis grindžiamas bet kurios ES teisės nuostatos pažeidimu, neatsižvelgiant į tai, ar šia nuostata buvo remiamasi pagrindinėje byloje. Kita vertus, pagal Civilinio proceso kodeksą, kuriame pateikiamos bendrosios taisyklės dėl proceso atnaujinimo, leidžiama pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo, remiantis pažeidimu 509 straipsnio 1 dalyje nurodytų pagrindų, viename iš kurių aiškiai nurodytos naujos aplinkybės, kurių teismas sprendimo paskelbimo metu nežinojo.

57. Vis dėlto Komisija mano, kad egzistuoja proceso atnaujinimo, remiantis nacionalinės teisės aktų pažeidimu, pagrindas, panašus į nurodytąjį Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje. Tai Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punkte nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas, pagal kurį galima pateikti prašymą dėl teismo sprendimo peržiūros, kai „po teismo sprendimo įsiteisėjimo *Curtea Constituțională* (Konstitucinis Teismas) priėmė sprendimą dėl prieštaravimų, pateiktų toje byloje, ir nusprendė, kad su prieštaravimais susijusi nuostata prieštarauja Konstitucijai“. Anot Komisijos, skirtingi terminai, vienas mėnuo pagal Įstatymą Nr. 554/2004 ir trys mėnesiai pagal Civilinio proceso kodekso 511 straipsnio 3 dalį, taip pat skirtingai skaičiuojama šių terminų pradžia, pirmu atveju nuo galutinio sprendimo, kurio prašoma peržiūros, paskelbimo, antru atveju – nuo *Curtea Constituțională* sprendimo paskelbimo *Monitorul Oficial al României*, prieštarauja lygiavertiškumo principui.

a) Proceso atnaujinimas pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį ir pagal Civilinio proceso kodekso 509 straipsnį

58. Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje nustatyta labai konkreti teisių gynimo priemonė, leidžianti peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą. Ši teisių gynimo priemonė taikoma tik tam tikroje srityje, t. y. administraciniame procese, ir ja galima remtis tik nurodant, kad galutinis teismo sprendimas pažeidžia ES teisę. Iš 21 straipsnio pavadinimo, taip pat iš to, kad remiantis ja leidžiama peržiūrėti įsiteisėjusį sprendimą, iš tiesų panašu, kad tai yra išimtinė teisių gynimo priemonė.

28 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târșia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 32 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

29 Žr. neseniai priimtą 2018 m. spalio 24 d. Sprendimą *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 27 punktas).

59. Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad Rumunijos teisėje tai nėra vienintelė nuostata, kuria remiantis galima prašyti atnaujinti procesą dėl įsiteisėjusio teismo sprendimo peržiūros. Civilinio proceso kodekso 509 straipsnyje nustatytos bendrosios taisyklės dėl proceso atnaujinimo. Jose nurodomi atvejai, kuomet galima pateikti prašymą peržiūrėti įsiteisėjusį teismo sprendimą. Šios taisyklės paprastai taikomos visose teisės srityse, įskaitant administracines bylas [30].

60. Rumunijos vyriausybė rašytinėse pastabose nurodo, kad Civilinio proceso kodekso 509 straipsnyje nustatyti proceso atnaujinimo pagrindai grindžiami paaiškėjusiomis naujomis aplinkybėms, kurios nacionaliniam teismui nebuvo žinomos prašomo peržiūrėti sprendimo priėmimo metu. Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad kiekvieno Civilinio proceso kodekso 511 straipsnyje nustatyto proceso atnaujinimo pagrindo terminas paprastai pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai paaiškėja svarbios naujos aplinkybės, arba nuo to momento, kai suinteresuotoji šalis sužinojo arba turėjo sužinoti apie naujų aplinkybių egzistavimą.

61. Atsižvelgdamas į šias nuostatas, taip pat į pastabas dėl šių nuostatų, kurias suinteresuotosios šalys pateikė raštu ir per teismo posėdį, turiu pripažinti, kad nemanau, jog Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje numatytas proceso atnaujinimas atitinka Civilinio proceso kodekse reglamentuojamo proceso atnaujinimo pagrindinius požymius. Taip yra todėl, kad neatrodo, jog Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalis galėtų būti taikoma, paaiškėjus naujoms aplinkybėms, kurios nebuvo žinomos šalims ir nacionaliniam teismui sprendimo priėmimo metu.

62. Iš tiesų jau pirminėje Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies redakcijoje [31] buvo numatyta, kad terminas pateikti prašymą dėl sprendimo peržiūros pradedamas skaičiuoti nuo sprendimo, kurį prašoma peržiūrėti, priėmimo dienos. Tas pats liko galioti ir po ICCJ sprendimo Nr. 45/2016, nepaisant to, kad šis terminas buvo skaičiuojamas kitaip.

b) Proceso atnaujinimo pagal Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punktą pobūdis

63. Nagrinėjant Civilinio proceso kodekso 509 straipsnyje nustatytą bendro pobūdžio nuostatą dėl proceso atnaujinimo verta paminėti du specifinius proceso atnaujinimo pagrindus. Vienas iš jų ypač pabrėžiamas Komisijos pastabose, t. y. Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punkte numatyta įsiteisėjusio teismo sprendimo peržiūra po *Curtea Constituțională* sprendimo. Šio pagrindo formuluotė panaši į Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 10 punkto nuostatą, pagal kurią galima prašyti peržiūrėti įsiteisėjusius teismo sprendimus, kai Europos Žmogaus teisių teismas (EŽTT) nustato pažeidimą.

64. Pagal 509 straipsnio 1 dalies 11 punktą leidžiama peržiūrėti įsiteisėjusį sprendimą, remiantis Konstitucinio Teismo sprendimu. Tačiau šiuo atveju terminas pradedamas skaičiuoti nuo *Curtea Constituțională* sprendimo priėmimo. Kaip per posėdį nurodė Rumunijos vyriausybė, tokią procedūrą lėmė tai, kad pagal nacionalinę teisę *Curtea Constituțională* pats savaime negali panaikinti ar pakeisti bendrosios kompetencijos teismų įsiteisėjusių sprendimų, dėl kurių buvo atlikta konstitucinė peržiūra. Todėl tokio tipo proceso atnaujinimo tikslas yra numatyti mechanizmą, pagal kurį, atsižvelgiant į *Curtea Constituțională* sprendimą, būtų galima peržiūra įsiteisėjusio teismo sprendimo, dėl kurio tame teisme buvo pradėta procedūra.

30 Iš Rumunijos vyriausybės rašytinių pastabų atrodo, kad pagal Įstatymo Nr. 554/2004 28 straipsnio 1 dalį įstatymo nuostatos, be kita ko, papildo Civilinio proceso kodekso nuostatas. Be to, pažymėtina, kad Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies tekste numatyta, kad joje nustatytas proceso atnaujinimo pagrindas taikomas „greta kitų pagrindų, numatytų *Codul de procedură civilă* (Civilinio proceso kodeksas)“.

31 Žr. šios išvados 7 punktą.

65. Galima pridurti, jog atrodo, kad tokia tvarka panaši į Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 10 punkto logiką. EŽTT sprendimo, kuriuo konstatuojama, kad šalis signatarė teismo sprendimu pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) nuostatas, atveju vienintelis būdas pasiekti, kad į tai būtų atsižvelgta byloje, dėl kurios buvo pateiktas individualus skundas, yra atnaujinti pradinį procesą nacionaliniame teisme. Taip pat pažymėtina, kad prašymo dėl proceso atnaujinimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo aktualaus EŽTT sprendimo priėmimo momento.

c) Lygiavertiškumo įvertinimas: tikslas, pagrindas ir esminės ypatybės

66. Galiausiai pats prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, betarpiškai žinantis nacionalines procedūrines taisykles, turės išnagrinėti, ar yra kokių nors nacionalinių priemonių, kurios būtų panašios į priemones, numatytas Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje.

67. Vis dėlto vertinant faktines aplinkybes ir nacionalinės teisės elementus, taip pat atsižvelgiant į Teisingumo Teismo pateiktą vertinimą Sprendime *XC ir kt.*[32] ir jo rezultatus, man atrodo, kad teismo sprendimo peržiūros pagrindai pagal Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punktą ir Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje numatyta sprendimo peržiūros galimybė, atsižvelgiant į jų dalyką, pagrindą ir esmines charakteristikas, yra gana skirtingi.

68. Žinoma, kaip bus išsamiau aptarta toliau[33], galima diskutuoti, ką būtent nacionalinės teisės aktų leidėjas norėjo nustatyti Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje. Tačiau vis dar atrodo, kad abiejų rūšių sprendimų peržiūros skirtos skirtingiems sisteminiams poreikiams patenkinti.

69. Visų pirma Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punkto, kaip ir 509 straipsnio 1 dalies 10 punkto, tikslas yra pašalinti prieštaravimą nacionalinei konstitucijai arba EŽTK, kai toks prieštaravimas buvo nustatytas sprendime, kuris visada bus priimtas vėliau, nei buvo priimtas galutinis sprendimas bendrosios kompetencijos teisme. O Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies tikslas, atrodo, yra nuolatinis siekis pataisyti neteisingą ES teisės taikymą nacionaliniame teisme, nereikalaujant, kad būtų ryšys tarp prašomo peržiūrėti teismo sprendimo ir konkretaus Teisingumo Teismo sprendimo[34]. Teisingumo Teismo sprendimas, jei toks yra, gali būti priimtas ir prieš, ir po prašomo peržiūrėti teismo sprendimo. Tačiau, atsižvelgiant į sąlygiškai trumpą terminą, Teisingumo Teismo sprendimas daugeliu atveju bus priimtas prieš priimtą nacionalinį teismo sprendimą, kurio peržiūros prašoma.

70. Antra, priežastis, t. y. įvykis, dėl kurio atsiranda tokia teisių gynimo priemonė, Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punkto atveju yra *Curtea Constituțională* sprendimas, pagal kurį tam tikra nacionalinės teisės nuostata prieštarauja Konstitucijai. Tačiau, kalbant apie Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį, tokiu įvykiu, atrodo, laikomas ES teisės, kuri nurodoma prašomame peržiūrėti teismo sprendime, pažeidimas.

32 Žr. 2018 m. spalio 24 d. Sprendimą *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 27 punktas).

33 Žr. šios išvados 85–95 punktus.

34 Lieka neaišku, bent jau man, ar iš tikrųjų būtinas Teisingumo Teismo, į kurį kreipiamasi, sprendimas, kaip jurisprudencijoje reikalaujama, remiantis ICCJ Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies antro sakinio išaiškinimu, ar pakanka remtis pažeistu ES teisės viršenybės principu, kuris nustatytas Rumunijos Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalyje, kaip nurodoma minėtos nuostatos pirmajame sakinyje. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad 21 straipsnio 2 dalies taikymas dėl sprendimo peržiūros nėra apribotas tik Teisingumo Teismo sprendimo. Pagal pirmąjį sakinį taip pat galima remtis kitais pagrindais, kaip antai direktyvos arba reglamento pažeidimu, kuris dar nebuvo išaiškintas Teisingumo Teismo, tačiau yra nesuderinamas su prašomu peržiūrėti nacionaliniu teismo sprendimu.

71. Trečia, teisių gynimo priemonių esminės ypatybės yra susijusios ne tik su šios procedūros taikymu, bet ir su jos rezultatu. Šiuo atveju abiejų procedūrų rezultatai skiriasi iš esmės, bent jau tuo aspektu, kokį poveikį jie sukelia konkrečiai bylai. Pagal Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punktą gali būti peržiūrimas konkretus sprendimas, dėl kurio buvo atlikta konstitucinė patikra, o pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį galima peržiūrėti bet kurį sprendimą, kuris pažeidžia ES teisę.

72. Manau, kad pastaruoju atveju kyla esminis klausimas, kaip tam tikrose nagrinėjamose bylose, susijusiose su tų jurisdikcijų sprendimais, iš esmės turinčiais *inter partes* poveikį, reikėtų atsižvelgti, vienu atveju, į tam tikrus Teisingumo Teismo sprendimus dėl prejudicinių klausimų ir, kitu atveju, į konkrečius nacionalinio Konstitucinio Teismo sprendimus sistemose, kuriose jis neturi įgaliojimų nagrinėti individualaus konstitucinio skundo, t. y. neturi įgaliojimo panaikinti bendrosios kompetencijos teismų sprendimų, taip pat į savo poveikiu panašius EŽTT, kuris gali tik konstatuoti susitariančios šalies pažeidimą tam tikroje byloje, sprendimus?

73. Teisingumo Teismas prejudicinį sprendimą visada priims anksčiau, nei nacionalinis teismas priims sprendimą, dėl kurio buvo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, į kurį privaloma atsižvelgti nagrinėjamoje byloje. Jeigu Teisingumo Teismo sprendimas yra priimtas po to, kai nacionalinis teismo sprendimas įsiteisėjo, pagal ES teisę (su keliomis nedidelėmis išimtimis [35]) nėra reikalaujama, kad būtų atnaujintas bylos procesas ir peržiūrėtas įsiteisėjęs nacionalinio teismo sprendimas.

74. Kaip jau minėta, EŽTT ir nacionalinių Konstitucinių Teismų, kurie neturi įgaliojimų peržiūrėti ir panaikinti atskirų antikonstitucinių teismo sprendimų, sistema yra kitokia. Nagrinėjamu atveju EŽTT arba Konstitucinio Teismo sprendimas visada bus priimtas *ex post*, t. y. po to, kai pirminis teismo sprendimas įsiteisėjo. Jei į tokios jurisdikcijos sprendimą turi būti atsižvelgta tam tikroje byloje, procesas šioje byloje turi būti atnaujintas [36].

75. Taigi dėl šių objektyviai skirtingų poreikių taikomos skirtingos ir vargiai palyginamos procedūros, atsižvelgiant į jų dalyką, pagrindą ir esmines ypatybes.

76. Dar norėčiau pridurti, kad procedūrų dėl proceso atnaujinimo panašumas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į priimto konkretaus sprendimo *inter partes* pasekmes. Būtent tokia ir yra šių procedūrų paskirtis. Konstatavimas, kad, atsižvelgiant į šį tikslą, procedūros nėra panašios, nes tenkina skirtingus struktūrinius ir sisteminius poreikius, labai skiriasi nuo konstatavimo, kad konstitucinių ar Europos teismų sprendimai ir rekomendacijos negali turėti tokio paties *erga omnes* poveikio šiuo metu ir ateityje nagrinėjamose bylose. Tai yra skirtingi dalykai.

77. Tai naudinga pabrėžti baigiant analizę, nes atrodo, jog dėl to atsirado tam tikros painiavos Komisijos argumentuose, kur teigiama, kad egzistuoja lygiavertiškumas tarp proceso atnaujinimo pagal Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punktą ir pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį. Šios procedūros yra sistemiškai skirtingos, nes jomis siekiama skirtingo teismų sprendimų privalomumo: vienu atveju – siekiama sprendimo peržiūros, remiantis Konstitucinio Teismo priimtu sprendimu dėl panaikinimo norminiu pagrindu, kai tai sukelia *inter partes* privalomąjį poveikį, o kitu atveju, priešingai, siekiama sprendimo peržiūros remiantis tuo, kad į ES teisę, kaip ją aiškina Teisingumo Teismas sprendime, priimtame kitoje byloje, nebuvo tinkamai atsižvelgta (*erga omnes* poveikis).

35 Žr. šios išvados 51 punktą ir 80–83 punktus.

36 Pagal analogiją žr. 2018 m. spalio 24 d. Sprendimą *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 46 punktas), susijusį su nacionaline priemone, pagal kurią, remiantis EŽTK vėliau nustatytų pažeidimu, galima atnaujinti procesą baudžiamojoje byloje dėl įsiteisėjusio ir *res judicata* galią turinčio teismo sprendimo.

78. Vis dėlto šis sprendimo peržiūros kaip teisių gynimo priemonės skirtumas savaime nereiškia, kad visose šiuo metu ar ateityje nacionalinių teismų nagrinėjamose bylose nereikėtų tinkamai atsižvelgti į konstitucinių arba Europos teismų sprendimus. Šiuo požiūriu, laikantis nacionalinių konstitucinių nuostatų, iš tiesų neturėtų būti jokio skirtumo tarp Teisingumo Teismo sprendimų ir nacionalinio Konstitucinio Teismo ar EŽTT sprendimų. Visi jie iš tiesų gali turėti norminį *erga omnes* poveikį ateityje.

79. Dėl priežasčių, nurodytų šiame skirsnyje, manau, kad Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies ir Civilinio proceso kodekso 509 straipsnio 1 dalies 11 punkto tikslas, pagrindas ir esminės ypatybės skiriasi. Taigi, jie negali būti laikomi panašiomis priemonėmis, todėl šių priemonių skirtingos procedūrinės taisyklės, ypač dėl terminų, nepažeidžia lygiavertiškumo reikalavimo.

2. Veiksmingumas

a) Nėra pareigos atnaujinti procesą dėl įsiteisėjusių teismo sprendimų

80. Išskyrus išimtinius atvejus, Teisingumo Teismas niekada nereikalavo, kad dėl veiksmingumo būtų panaikinta įsiteisėjusių teismų sprendimų *res judicata* galia. Todėl nėra jokios bendros pareigos peržiūrėti įsiteisėjusius teismų sprendimus, siekiant užtikrinti ES teisės įgyvendinimą ar, konkrečiau kalbant, Teismo sprendimų įgyvendinimo veiksmingumą [37].

81. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje vis dėlto yra du išimtiniai atvejai, kuriuose užsimenama apie šio bendro principo taikymą.

82. Pirmasis atvejis nurodomas Sprendime *Kühne & Heitz*. Jis susijęs su pareiga, nustatyta administracinėms įstaigoms peržiūrėti galutinius administracinius sprendimus, siekiant atsižvelgti į vėlesnį Teisingumo Teismo pateiktą išaiškinimą, jei yra įvykdytos kelios sąlygos [38]. Tačiau ši išimtis reiškia pareigą peržiūrėti tik galutinius administracinius sprendimus, o ne teismų sprendimus.

83. Antrasis išimtinis atvejis buvo nurodytas Sprendime *Lucchini*. Tame sprendime Teisingumo Teismas nurodė, kad ES teisė draudžia taikyti nacionalinės teisės nuostatą, nustatančią *res judicata* principą. Taip buvo nuspręsta dėl to, kad tokios nuostatos taikymas trukdė susigrąžinti ES teisę pažeidžiančią valstybės pagalbą, kuri buvo pripažinta nesuderinama su bendrąja rinka Komisijos ankstesniame sprendime, kuris tapo galutinis [39]. Pagrindinė priežastis, nulėmusi tokios išimties atsiradimą, buvo tai, kad nacionalinis sprendimas priimtas pažeidžiant kompetencijos pasidalijimą tarp valstybių narių ir Europos Sąjungos, jis buvo akivaizdžiai neteisėtas, todėl niekada neįgijo *res judicata* galios [40].

37 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 38 punktas). Taip pat žr. 2014 m. liepos 10 d. Sprendimą *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 60 punktas).

38 2004 m. sausio 13 d. Sprendimas *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 28 punktas).

39 2007 m. liepos 18 d. Sprendimas *Lucchini* (C-119/05, EU:C:2007:434, 63 punktas).

40 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Fallimento Olimpiclub* (C-2/08, EU:C:2009:506, 25 punktas) ir 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 61 punktas).

84. Neatrodo, kad nors viena iš šių išimčių būtų susijusi su nagrinėjama byla. Standartinė taisyklė, atsižvelgiant į pusiausvyrą tarp veiksmingumo reikalavimo, reiškiančio nacionalinės procesinės autonomijos ribojimą, ir pareigos peržiūrėti įsiteisėjusius teismo sprendimus, lieka ta, kad ES teisėje nenustatyta prievolės valstybėms narėms nustatyti naujas teisių gynimo priemones [41], ypač jei tai reikštų nacionalinių *res judicata* taisyklių nesilaikymą. Tačiau jei nacionalinėje teisėje tokia galimybė numatyta, tuomet tokie teisės aktai turi atitikti ne tik lygiavertiškumo, bet ir veiksmingumo reikalavimą [42].

b) Proceso atnaujinimas pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį: apeliacija arba naujo sprendimo priėmimas

85. Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies vertinimas veiksmingumo reikalavimo aspektu yra gana sudėtingas. Teisių gynimo priemonės veiksmingumą galima įvertinti tik tada, jei suprantama, koks yra tokios teisių gynimo priemonės tikslas. Taip yra ir tuo atveju, kai vertinamas teisių gynimo priemonės veiksmingumas, atsižvelgiant į jos vieno mėnesio terminą ir jo skaičiavimo pradžią nuo prašomo peržiūrėti sprendimo priėmimo. Veiksminga, atsižvelgiant į ką? Kokio tikslo teisių gynimo priemone buvo siekiama?

86. Pagrindinis klausimas šiuo atžvilgiu yra tas, ar Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalimi buvo siekiama nustatyti dar vieną teismo sprendimo peržiūros galimybę, panašią į kitas ypatingas teisių gynimo priemones, pavyzdžiui, antrąjį apeliacinį skundą (ar kasacinį skundą), ar vis dėlto buvo siekiama leisti priimti naują sprendimą. Kiekvieno iš jų procedūros skiriasi.

87. Viena vertus, *antrieji apeliaciniai skundai* dažniausiai pateikiami dėl teisės klausimų, t. y. dėl tariamų teisės normų pažeidimų, ir tuomet egzistuoja labai ribotos galimybės patikrinti padarytas išvadas ir faktinių aplinkybių vertinimą. Paprastai jie yra pareiškiami teisme, kuris hierarchiškai yra aukščiau nei teismas, priėmęs sprendimą, dėl kurio paduodamas antrasis apeliacinis skundas, nors kartais jie gali būti paduoti teismui, kuris paskelbė ginčijamą galutinį sprendimą, iš anksto siekiant automatiškai pritaikyti teisių gynimo priemonę. Svarbu tai, kad terminas paduoti antrąjį apeliacinį skundą paprastai pradedamas skaičiuoti nuo skundžiamo sprendimo paskelbimo momento arba nuo pranešimo apie jį momento. Galiausiai pagal apibrėžimą antrieji apeliaciniai skundai paduodami ne dėl įsiteisėjusių ar galutinių sprendimų, kaip nurodyta Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, pagal kurią sprendimai tampa galutiniai „po to, kai išnaudojamos *visos galimos teisminės apskundimo priemonės* arba pasibaigia jų taikymui numatyti terminai“ [43].

88. Kita vertus, pakartotinį bylų nagrinėjimą paprastai lemia paaiškėję nauji faktai ar nauji įrodymai, kurie nebuvo žinomi šalims ir teismui pirminio sprendimo priėmimo metu ir kai tie faktai ar įrodymai gali turėti poveikį teismo sprendimui. Jei nusprendžiama tenkinti prašymą dėl sprendimo peržiūros, paprastai tai reiškia, kad bylą pakartotinai išnagrinėti arba pirminį sprendimą peržiūrėti turi pirmosios instancijos teismas, nes greičiausiai reikės iš naujo įvertinti faktines aplinkybes. Kai proceso atnaujinimas yra grindžiamas naujai paaiškėjusia aplinkybe, terminas, iki kurio galima prašyti peržiūrėti sprendimą, paprastai pradedamas skaičiuoti nuo tada, kai suinteresuotoji šalis sužino apie šią naują aplinkybę. Be to, kartais šis subjektyvus terminas yra derinamas su labiau objektyviu terminu, kai prašymai dėl sprendimo peržiūros gali būti paduoti tik per tam tikrą metų skaičių nuo tada, kai buvo priimtas pirminis sprendimas. Galiausiai prašymų dėl įsiteisėjusių ir galutinių sprendimų peržiūros padavimas pagal apibrėžimą atitinka Teisingumo Teismo jurisprudenciją, nurodytą ankstesniame šios išvados punkte.

41 2018 m. spalio 24 d. Sprendimas *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 51 punktas).

42 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 62 punktas) ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târșia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 30 punktas).

43 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 38 punktas), 2006 m. kovo 16 d. Sprendimas *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 20 punktas), 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 58 punktas) arba 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târșia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 28 punktas). Išskirta mano.

c) Ką tiksliai reiškia „veiksminga“?

89. Jei lyginu Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalies proceso atnaujinimo mechanizmą su abiem mano minėtomis ypatingomis teisių gynimo priemonėmis, man neaišku, kuria iš jų šis mechanizmas turėtų būti paremtas. Jei prašymas dėl proceso atnaujinimo yra paduotas dėl įsiteisėjusių sprendimų, iš pirmo žvilgsnio sprendimo peržiūra atrodo panašesnė į bylos pakartotinio išnagrinėjimo procedūrą. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad prašymas grindžiamas greičiausia jau egzistuojančiu teisės normų ir gana trumpo termino, pradedamo skaičiuoti nuo pirminio sprendimo priėmimo, pažeidimu, proceso atnaujinimo mechanizmas yra panašus į ypatingąjį apeliacinį skundą. Tačiau, kita vertus, tokiu atveju šiek tiek keista, kad prašymas dėl sprendimo peržiūros pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį turi būti pateiktas tam pačiam teismui, kuris priėmė pirminį sprendimą, ypač atsižvelgiant į tai, kad teismo prašoma peržiūrėti sprendimą, kurį jis priėmė tik keliomis dienomis ar savaitėmis anksčiau, remdamasis ES taisyklėmis, kurios jau egzistavo ir į kurias sprendimą priėmęs teismas tikriausiai atsižvelgė.

90. Pagal proceso autonomijos principą valstybės narės turi didelę diskreciją nustatyti teisių gynimo priemonių sistemą. Teisė pasirinkti taip pat reiškia laisvę nustatyti mišrius modelius ir procedūrinius mutantus, jeigu valstybė narė to nori.

91. Vis dėlto tokie mišrūs modeliai turi būti veiksmingi. Jie turi suteikti apsaugą, kurią jie turi užtikrinti ir nepagrįstai neriboti ar nepažeisti kitų vertybių, kurios yra vienodai svarbios. Kaip buvo ne kartą pabrėžta ankstesniuose šios išvados punktuose [44], kita esminė vertybė, kuria pripažino ir pabrėžė Teisingumo Teismas, yra teisinis saugumas ir *res judicata* svarba. Balansuojant ir sveriant šias vertybes ES lygmeniu, Teisingumo Teismas aiškiai nurodė, kad įsiteisėjusių teismo sprendimų teisinio saugumo ir teisinio stabilumo svarba yra tokia didelė, kad ES teisės veiksmingumo reikalavimas negali būti už ją viršesnis, net jei tokiu atveju būtų galima ištaisyti ES teisės nacionalines taikymo klaidas. Galutiniai sprendimai laikomi galutiniais ne todėl, kad jie yra be trūkumų. Jie yra galutiniai, nes tam tikroje stadijoje byla privalo pasibaigti.

92. Galiausiai pats nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į šias aplinkybes, turės įvertinti Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalyje nustatyto sprendimų peržiūros mechanizmo veiksmingumą. Tačiau, remiantis mano ribotu atitinkamos nacionalinės teisės ir procesinių aplinkybių, nurodytų Teisingumo Teismui nagrinėjamoje byloje, supratimu, atrodytų, kad šiuo mechanizmu nepasiekiamas nė vienas iš minėtų tikslų.

93. Viena vertus, abejotina, ar jį galima laikyti apeliaciniu skundu. Juo siekiama apginti teises tame pačiame teisme, kuris tik prieš kelias dienas ar savaites priėmė prašomą peržiūrėti sprendimą, ir labai tikėtina, kad galbūt pažeidžiant tas pačias ES taisykles ir Teisingumo Teismo sprendimus, nes mažai tikėtina, kad per mėnesį nuo sprendimo priėmimo daug kas pasikeistų [45].

94. Kita vertus, abejotina, ar jį galima laikyti pakartotinu bylos nagrinėjimu. Prašymo dėl sprendimo peržiūros terminas pradedamas skaičiuoti nuo pirminio sprendimo, o ne nuo tos dienos, kai paaiškėja naujas elementas, t. y. naujas Teisingumo Teismo sprendimas, suteikiantis teisę prašyti sprendimo peržiūros. Iš tiesų veiksmingumo reikalavimą reikėtų aiškinti, kaip numatantį pareigą nustatyti protingą terminą [46], turint omenyje, ne tik termino trukmę, bet ir nuo kurio momento jis prasideda. Be to, papildomi klausimai, susiję su Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatytos

44 Žr. šios išvados 49, 50 ir 80 punktus.

45 Reikėtų pabrėžti, kad apskritai automatinės teisių gynimo priemonės pirminis taikymas yra galimas, jeigu neigiamo sprendimo atveju byla būtų perduota kitam teismui arba bent jau kitam teisėjui. Tačiau jei visi ankstesnio teismo elementai praktiškai lieka tie patys, telieka šmaikščiai pakartoti tai, kas buvo pasakyta kitame kontekste: „beprotybė yra nuolat daryti tą patį ir tikėtis kitokių rezultatų“ (žr. mano išvadą Sprendime *El Hassani* (C-403/16, EU:C:2017:659, 66 punktas ir 17 išnaša)

46 Žr., pvz., 2008 m. vasario 12 d. Sprendimą *Kempter* (C-2/06, EU:C:2008:78, 58 ir 59 punktai), 2006 m. rugsėjo 19 d. Sprendimą *i-21 Vokietija ir Arcor* (C-392/04 ir C-422/04, EU:C:2006:586, 58 ir 59 punktai).

taisyklės dėl terminų iš pradžių buvo nesuprantamos [47], o vėliau iki ICCJ sprendimo Nr. 45/2016 apskritai nebuvo nustatyta jokio termino, įneša painiavos [48]. Teisė į veiksmingą teisminę gynybą reikalauja, kad apribojimai dėl teisės kreiptis į teismą, pavyzdžiui, dėl terminų, turi būti aiškūs ir nuspėjami [49].

95. Taigi, atrodo, kad Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalis gali sukelti tam tikrų sunkumų, siekiant laikytis veiksmingumo reikalavimo, kuris, atsižvelgiant į teisminės teisių gynimo priemones, taip pat yra įtvirtintas Chartijos 47 straipsnio 1 dalyje. Ši nuostata aiškiai reikalauja, kad turi būti „veiksminga teisių gynyba teisme“. Todėl 47 straipsnis apima ne tik teisę kreiptis į teismą siaurąja prasme [50], kai leidžiama iškelti bylą teisme, bet taip pat reikalavimą, kad būtų užtikrinta veiksminga teisinė gynyba [51], ta prasme, kad iš tiesų būtų tam tikra sprendimų kontrolė – toks reikalavimas sutampa su bendruoju veiksmingos teisminės apsaugos principu, kuris taip pat nustatytas 47 straipsnyje [52].

96. Galiausiai teisių gynimo priemonės pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį abejotinumą taip pat gana aiškiai parodo nagrinėjamos bylos faktinės aplinkybės. Net pateikus tris prašymus dėl sprendimo peržiūros, remiantis šia nuostata, O. M. Călin nepavyko susigrąžinti sumokėtos aplinkos mokesčio sumos. Verta pabrėžti, kad taip atsitiko ne todėl, kad jai buvo nepalankios jos bylos aplinkybės. Vienintelis esminis sprendimas, kuris buvo priimtas peržiūrėjus sprendimą jos byloje, buvo jai palankus. Bet ji negalėjo juo pasinaudoti, nes sprendimas negalėjo būti įvykdytas dėl suėjusio prašymo dėl sprendimo peržiūros senaties termino. Be to, šis atvejis taip pat parodo, kad tokia teisių gynimo priemonė sunkiai pažeidžia teisinio saugumo principą ir teisės bei teisinių santykių stabilumą, kurių svarba taip pat buvo aiškiai nurodyta Teisingumo Teismo jurisprudencijoje [53].

D. Alternatyvos

97. Dažnai sakoma, kad kelias į pragarą yra grįstas gerais norais. Nacionalinio teisės aktų leidėjo ketinimas nustatyti veiksmingą ES teisės įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu nėra pagirtinas. Iš tiesų galima diskutuoti, ar pasirinktos priemonės, siekiant šio tikslo, yra optimalios. ES teisės veiksmingumas vargu ar bus užtikrintas dėl nesibaigiančių teisminių ginčų, besitęsiančių nesibaigiančiame peržiūrų rate.

98. Jei nacionalinis teismas, visapusiškai išmanantis nacionalinę teisę ir procedūras, daro išvadą, kad sprendimų peržiūros procedūra pagal Įstatymo Nr. 554/2004 21 straipsnio 2 dalį neatitinka veiksmingumo reikalavimo, kaip nurodyta ankstesniame skirsnyje, klausimas dėl alternatyvių galimybių susigrąžinti mokesčius ir rinkliavas, surinktus pažeidžiančius ES teisę, įgyja naują svarbą. Siekdamas padėti nacionaliniam teismui, norėčiau paminėti šias baigiamąsias pastabas.

47 Žr. šios išvados 8 punktą.

48 Žr. šios išvados 35 ir 37 punktus.

49 Šiuo klausimu taip pat žr. 2010 m. lapkričio 16 d. Nutartį *Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert prieš Komisiją* (C-73/10 P, EU:C:2010:684, 56 punktas).

50 Žr. 2012 m. lapkričio 6 d. Sprendimą *Otis ir kt.* (C-199/11, EU:C:2012:684, 48 punktas).

51 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Orizzonte Salute* (C-61/14, EU:C:2015:655, 48 punktas).

52 2017 m. gegužės 16 d. Sprendimas *Berlioz Investment Fund* (C-682/15, EU:C:2017:373, 54 punktas).

53 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 38 punktas), 2006 m. kovo 16 d. Sprendimas *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 20 punktas), 2014 m. liepos 10 d. Sprendimas *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 58 punktas) arba 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 28 punktas).

99. Iš pradžių būtų naudinga pažymėti, kad pareiga netaikyti tokių mokesčių, kokie nagrinėjami pagrindinėje byloje, Teisingumo Teismo jurisprudencijoje buvo nustatyta jau prieš kurį laiką ne tik Rumunijai [54], bet ir kitoms valstybėms narėms [55]. Šiuo požiūriu atrodo, kad diskusija, ar pareiga grąžinti nagrinėjamą mokestį atsirado po Teisingumo Teismo sprendimų *Manea* ar *Budișan* priėmimo ir nuo kurio iš šių dviejų sprendimų prasideda tokia pareiga, atrodo šiek tiek dirbtinė.

100. Atsižvelgdamas į tai, taip pat norėčiau pabrėžti, kad valstybėms narėms, nesilaikant įpareigojimo nerinkti tokių mokesčių, ES teisinėje sistemoje jau yra nustatytos teisių gynimo priemonės, kurios galbūt numato subtilesnę teisinio saugumo ir veiksmingos ES teisės vykdymo principų pusiausvyrą.

101. Pirma, tai yra bendro pobūdžio pareiga, taikoma administracinėms institucijoms, ypač mokesčių institucijoms, kurios laikomos valstybės narės valdžios institucijomis, grąžinti nepagrįstai surinktus mokesčius. Manau, kad tokia galimybė nebūtinai priklauso nuo nacionalinio teismo sprendimo, kuriuo peržiūrimas arba panaikinamas įsiteisėjęs pirminis sprendimas, nustatantis tokio mokesčio sumokėjimą. Nacionalinės teisės aktai gali automatiškai nustatyti tam tikrais atvejais tam tikrų rūšių surinktų mokesčių grąžinimą, nereikalaujant, kad pirma būtų panaikintas teismo sprendimas, kuris iš pradžių nustatė prievolę sumokėti tokį mokestį. Be to, nebūtinai reikalaujama, kad administraciniu lygiu grąžindamos mokestį administracinės institucijos peržiūrėtų pirminį administracinį sprendimą, jei pagal nacionalinę teisę galima paprasčiausiai priimti naują administracinį sprendimą, leidžiantį susigrąžinti nepagrįstai surinktą mokestį.

102. Antra, net jei nacionalinis teisės aktų leidėjas negalėtų pats priimti sprendimo dėl išmokų iš valstybės biudžeto, nors tai iš tiesų būtų keista, bet kuriuo atveju būtų galima peržiūrėti pirminius administracinius sprendimus, priimtus konkrečiais atvejais, laikantis sąlygų, nustatytų Teisingumo Teismo sprendime *Kühne & Heitz* [56].

103. Trečia, taip pat yra galimybė asmeniui, esant situacijai, kokioje yra O. M. Călin, pareikšti ieškinį dėl valstybės, nesugrąžinusios nepagrįstai surinkto mokesčio, atsakomybės.

104. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodo, kad prašymas dėl sprendimo peržiūros tuo metu buvo vienintelė procesinė teisių gynimo priemonė O. M. Călin. Tačiau Rumunijos vyriausybė savo rašytinėse pastabose teigia, kad O. M. Călin vis dar turi galimybę pareikšti ieškinį dėl valstybės atsakomybės.

105. Teisingumo Teismas neseniai priminė, kad „*res judicata* galios principas netrukdo pripažinti valstybės atsakomybę už teismo sprendimą paskutinėje instancijoje <…> Atsižvelgiant į tai, *inter alia*, kad tokiu sprendimu padarytas iš Sąjungos teisės kylančių teisių pažeidimas paprastai negali būti ištaisytas, iš asmenų negalima atimti galimybės patraukti valstybę atsakomybėn, kad būtų apgintos jų teisės“ [57].

54 Pradedant nuo 2011 m. balandžio 7 d. Sprendimo *Tatu* (C-402/09, EU:C:2011:219).

55 Žr., pvz., 2006 m. spalio 5 d. Sprendimą *Nĳdasdi ir Németh* (C-290/05 ir C-333/05, EU:C:2006:652) dėl Vengrijos arba 2007 m. sausio 18 d. Sprendimą *Brzeziński* (C-313/05, EU:C:2007:33) dėl Lenkijos.

56 2004 m. sausio 13 d. sprendimas (C-453/00, EU:C:2004:17, 28 punktas).

57 2018 m. spalio 24 d. Sprendimas *XC ir kt.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 58 punktas).

106. Taigi akivaizdu, kad, norint paduoti ieškinį dėl valstybės atsakomybės, nereikalaujama, kad būtų priimtas nacionalinis sprendimas, oficialiai panaikinantis anksčiau įsiteisėjusį teismo sprendimą, draudžiantį nepagrįstai surinkto mokesčio grąžinimą [58]. Tačiau šiek tiek mažiau akivaizdu, ar ieškinys dėl valstybės atsakomybės yra galimas tik su sąlyga, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas buvo priimtas paskutinėje teismų instancijoje, t. y. teismo, kurio sprendimai nebegali būti apskųsti apeliacine tvarka [59].

107. Mano nuomone, kalbant apie ieškinius dėl valstybės atsakomybės, akivaizdu, kad reikalavimas, jog ES teisę tariamai pažeidęs teismas būtų paskutinės instancijos teismas, yra visiškai pagrįstas, kai tariamas ES teisės pažeidimas yra pažeidimas pareigos, nustatytos tokiems teismas SESV 267 straipsnio trečioje pastraipoje, pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą [60].

108. Vis dėlto manau, kad į klausimą, ar toks reikalavimas gali būti taikomas kitais atvejais, visų pirma kai tariamas pažeidimas yra pakankamai sunkus ES teisės nuostatų pažeidimas, lieka neatsakytas.

109. Pažodžiui aiškinant Teisingumo Teismo jurisprudenciją gali atrodyti, kad toks reikalavimas iš tiesų taikomas valstybės atsakomybės už teisinius pažeidimus atvejais. Vis dėlto reikėtų priminti, kad šios pastabos buvo padarytos, turint omenyje bylas, susijusias su pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pagal SESV 267 straipsnio trečią pastraipą pažeidimu [61]. Pažeidimas buvo iš dalies [62] susijęs su nesikreipimu į Teisingumo Teismą. Tačiau, ar tai automatiškai pašalina kitų nacionalinių teismų atsakomybę už ES teisės pažeidimus, išskyrus pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo priėmimo? [63]

110. Mano nuomone, jei tariamas ES teisės pažeidimas visiškai arba iš dalies kyla ne dėl to, kad teismas nesikreipė dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, kai pagal SESV 267 straipsnio trečią pastraipą tokią pareigą jis turėjo, o todėl, kad buvo pažeista kita ES teisės norma, prieš pareiškiant ieškinį dėl valstybės atsakomybės nėra būtina išnaudoti visų nacionalinės teisių gynimo priemonių, kad būtų nustatytas neteisėtumas [64].

58 Taip pat nereikalaujama Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo, kuriuo būtų nustatytas ES teisės pažeidimas konkrečioje byloje; žr. 2010 m. sausio 26 d. Sprendimą *Transportes Urbanos y Servicios Generales* (C-118/08, EU:C:2010:39, 38 punktas).

59 Žr. generalinio advokato N. Wahl išvadą byloje *Tomįšovį* (C-168/15, EU:C:2016:260, 37–48 punktai), taip pat 2016 m. liepos 28 d. Sprendimą *Tomįšovį* (C-168/15, EU:C:2016:602, 20 ir 21 punktai).

60 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 35 ir 36 punktai).

61 Žr. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimą *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513), 2006 m. birželio 13 d. Sprendimą *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391) ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimą *Târşia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 40 punktas).

62 Toks pažeidimas paprastai būna susijęs su kitų taikomų ES taisyklių pažeidimu, o tai iš esmės reiškia, kad nacionalinis teismas, būdamas paskutinės instancijos teismas ir laikydamasis tam tikro Sąjungos teisės išaiškinimo, taip pat nesikreipdamas į Teisingumo Teismą, padarė pakankamai sunkų ES teisės pažeidimą.

63 Reikėtų tiesiog pažymėti, kad dalyje nacionalinių sistemų valstybės atsakomybei už teismų pažeidimus kilti reikia, kad pažeidimas būtų tam tikro sunkumo, bet tuo pačiu metu nėra standartiškai reikalaujama, kad būtų išnaudotos visos teisminės gynybos priemonės. Gali paprasčiausiai būti atvejų, kai, nesvarbu dėl kokios priežasties, nebuvo išnaudotos teisių gynimo priemonės, bet teisės pažeidimas yra pakankamai sunkus, kad kiltų valstybės atsakomybė. Pavyzdžiui, būtų galima įsivaizduoti atvejį, kad pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo pasiektas apgaulės ar korupcijos būdu ir dėl jo nebuvo pateikta apeliacinio skundo, nes tuo metu jis ar ji nežinojo apie šią aplinkybę. Vis dėlto, jei vėliau šaliai tampa žinomos korupcijos aplinkybės, kurios galbūt paaiškėja pasibaigus terminui dėl bylos pakartotinio nagrinėjimo pasibaigimo, ar nekils valstybės atsakomybė, jeigu toks sprendimas pažeidžia ES teisę? O kaip tuomet dėl galutinio administracinio sprendimo, kuris nebuvo apskųstas teisme, tačiau buvo grindžiamas nacionalinės teisės norma, kuri vėliau buvo pripažinta nesuderinama su ES teise? Ar gali šaliai, patyrusiai žalą dėl tokio administracinio sprendimo, nebūti leidžiama pareikšti ieškinio dėl valstybės atsakomybės, remiantis tuo, kad jis ar ji neapskundė tokio administracinio sprendimo teismui, jei toks sprendimas buvo galutinis?

64 Kai visos valstybės atsakomybės kilimo sąlygos išlieka nepakitusios; žr., pvz., 1996 m. kovo 5 d. Sprendimą *Brasserie du pêcheur ir Factortame* (C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 51 punktas) arba 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimą *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 51 punktas).

V. Išvada

111. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Curtea de Apel Ploieşti Ploieşti* (Apeliacinis teismas, Rumunija) pateiktą klausimą:

– Esant tokioms aplinkybėms, kaip nagrinėjamos pagrindinėje byloje, lygiavertiškumo reikalavimas turi būti aiškinamas kaip nedraudžiantis nacionalinės teisės aktų, kaip jie aiškinami pagal nacionalinių teismų jurisprudenciją, pagal kuriuos terminas pateikti prašymą peržiūrėti įsiteisėjusį sprendimą, pažeidžiantį ES teisę, yra vienas mėnuo ir jis pradedamas skaičiuoti nuo pranešimo dienos apie įsiteisėjusį teismo sprendimą, kurį prašoma peržiūrėti. Tačiau veiksmingumo reikalavimas ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio 1 dalis gali drausti teisės gynimo priemonę, kuri nėra veiksminga siekiant tikslų, nepaisant to, kad tai smarkiai apriboja teisinio saugumo ir res judicata galios principus. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi pats apibrėžti šiuos tikslus ir nustatyti, ar teisių gynimo priemonė, nagrinėjama pagrindinėje byloje, juos atitinka.